

in dem Verkehr der Christen untereinander verwertet werden kann." Ze wordt ten slotte niet veel meer dan een collegium pietatis, dat een persoonlijk karakter draagt, op wetenschappelijkheid geen aanspraak maakt en naast de andere colleges, die de kennis vermeederen, tot stichting en tot kweeking van vroomheid dient.

Er is aan deze ondermijning van godsdienst en godgeleerdheid alleen paal en perk te stellen, wanneer het „religions-geschiedliche" standpunt met beslistheid voor het Christelijk-historische verwisseld wordt. Zoo is hier te lande in de vorige eeuw op allerlei terrein geschied. Oude en nieuwe wereldbeschouwing zijn over heel de lijn van het leven met elkaar in botsing gekomen. In de kerk — de actie van 1834 en 1886 was er de vrucht van. In de opvoeding der jeugd — de Christelijke school kwam er door tot stand. In de staatkunde — de antirevolutionaire partij werd eruit geboren. In de maatschappij met hare ellenden en kwalen — het werk der Christelijke barmhartigheid werd erdoor ter hand genomen. Ofschoon alwat voornaam en machtig was, met minachting op heel deze beweging neerzag, is de negentiende eeuw toch niet alleen getuige geweest van de doorwerking der revolutionaire beginselen, maar ook van een krachtige ontwaking van het algemeen, ongetwijfeld, Christelijk geloof.

Ten slotte is deze Christelijke actie ook ondernomen op de erve der wetenschap. Evenals elders is er hier, met name ook in de theologie, tegen de revolutie geen ander redmiddel dan het Evangelie des kruises, dat den Joden eene ergeris en den Grieken eene dwaasheid is, maar dien, die gelooven, de kracht en de wijsheid Gods. Niet dat ook de godsdiensten der volken niet nauwkeurig en ernstig zouden